

Сашка Велкова

КУВАРИЦЕ ПИРОТСКОГ КРАЈА

У раду је дата класификација и каталошка обрада куварица, чешљара и шибицара, текстилних предмета који су у XX веку били уобичајени детаљи градског и сеоског ентеријера. На куварицама је примењена једноставна везилачка техника којом су изведени флорални мотиви, жанр сцене идиличног живота и писмо – поруке.

Кључне речи: *куварица, чешљара, шибицара, вез, њруковање, Женска занарска школа у Пироју*

Увод

За многобројне предмете се данас сматра да су незанимљиви или мање интересантни да би били део музејских збирки. Оваквим мишљењем доприносимо њиховом лаганом, али и сигурном нестајању, и тек када постану реткост, у садашње време постају атрактиван и интересантан материјал, као документ или мода времена у којем су настали. Такав је случај са куварицама, које нису биле само одраз моде једног времена већ су носиоци многобројних информација које не треба занемаривати без обзира на њихову естетску и уметничку вредност.

У пиротском крају куварице, осим што асоцирају на жену која кува, део су текстилног покућства градске и сеоске средине и представљају правоугаоно парче белог платна с извезеним идиличним сценама из свакодневног живота, памучним концем плаве и црвене боје у техници покрстица, прутачкој техници и пуним везом уз које је најчешће ишао текст. Појам дозидница у пиротском крају није познат, а зидњацима су називане текстилије већих димензија које су стајале изнад кревета, као што су украсни ћилимови или

везени мотиви на јутином платну и имали су само декоративну улогу, за разлику од куварица које су осим украсне улоге имале и практичну примену.

У оквиру збирке текстилног покућства Музеја Понишавља постоји мала колекција куварица које су путем поклона и откупа од 1998. до 2006. године набављене за збирку. За потребе писања овог рада на терену је пронађен и приличан број сачуваних куварица и других текстилија које су временски смештене од двадесетих до седамдесетих година XX века.

Женски ручни рад

Године после ослобођења Пирота од Турака доносе промене у друштвено-економском и социјалном статусу становништва. Ово је и период када се организује редовно школовање и подижу нове школске зграде. Премештајима по службеној дужности или женидбом односно удајом, из других крајева Србије и Аустроугарске у Пирот долазе многи наставници, професори, лекари и други јавни радници. Образовани и прогресивни изазивали су потребу код локалног становништва за савремен и модеран изглед кућа.

Трговачке и друге богате пиротске породице пратиле су савремена збивања и за своје домове набављале штедњаке, судове за припремање и сервирање хране и други намештај за чување посуђа за кухињу која се издваја као посебна просторија. Грађанско друштво тежи идеализовању породичног дома и његовој интимности као ентеријер који одише топлином. Води се рачуна о хигијени, нарочито у кухињи, па се самим тим и јавља потреба за заштитом зидова од прскања и украшавања самог кухињског простора, а истицањем дома, рада, чистоће и поштовања, тежак живот се чинио мирнијим. Изнад шпорета налазиле су се куварице, за које је већ поменуто да поред украсне имају и функционалну улогу, израђене од правоугаоног платна на коме су везене сцене из домаћег свакодневног живота, пропраћене скоро увек одговарајућим текстовима писаним или штампаним словима. Уз шпорет на зиду висила је мала шибицара, кеса за држање шибица. Изнад умиваоника је такође био везени комад платна, често с представом бокала у лавору. Поред умиваоника обично је било огледало а крај њега платнена везена чешљара или четкара, као и врећа за чување новина. На столу је миље, а на комоди тишлајфер, све од истог материјала са истим навезеним мотивима.

Описано текстилно покућство градске породице било је у употреби скоро до шездесетих година XX века. Постепено се преносило и у сеоске средине, јер су сеоске жене желеле да и њихове куће приближно изгледају као градске. Овај процес текао је нешто спорије у планинским селима, за разлику од равничарских села која су била ближе граду. Али израда текстил-

них предмета о којима је овде реч, како у сеоским тако и у градској средини, зависила је од материјалног стања и осећаја за лепо и складно.

Још далеке школске 1882/83. године у оквиру четвороразредног школовања у женској школи у Тијабари са 16 часова недељно био је заступљен час женског ручног рада на којима се учило плетење с двама иглама, плетење чарапа, плетење с кукицом и вез вуницом, а за извођење наставе су коришћени уџбеници Станка Адамовића „Теорија и цртанка свију женских радова“ за I-IV разред из 1893. године.¹ Све до 1941. године ручни радови који су израђивани на часовима женског ручног рада красили су зидове појединих учионица и били редовно излагани на годишњим изложбама школе, међу којима су се налазиле и куварице.

У Пазарској школи школске 1888/89. године први пут се јавља час женског ручног рада који је предавала Милева К. Јорговићка, супруга Косте Јорговића, писара окружног суда у Пироту који се доселио из места Торк у Банату.² Наредних година часове ручног рада су предавале Надежда Белићева, Христина Јовановићева у XIX веку и Зорка Миљковић, Мара Влашкалић, Љубица Стевановић и Зорка Рајковић Штрумбергер (Београђанка удата за Амброзија Штрумбергера, учитеља певања и музике из Чешке који је студирао на бечком конзерваторијуму) у XX веку.

У Пироту се 1888. године на иницијативу Милеве К. Јорговићке оснива Женска раденичка школа (Девојачка приватна школа) која је радила до 1889. године, када се на предлог Министра просвете и црквених послова укида, а учитељица женског ручног рада отпушта с посла.

Ученица која је завршила женску раденичку школу, Рајна Митићева 1899. године отвара поново Женску раденичку школу (Девојачку раденичку школу) која је с радом почела наредне 1900. године. Из Правила која је Рајна Митићева послала Министру Народне привреде види се да су у ову школу могле да иду девојчице од 13 до 18 година старости, а течаж кројења, шивења и „сваковрсног веза трајаће две године и практиковаће још једну годину да се усаврши, тако да може сама другог поучавати у раду“³, тако „да се од тога рада могу самостално издржавати и ако им није потребно туђе радити онда могу за своју домаћу потребу радити.“⁴ У овој школи се осим наведених часова изучавало и стручно цртање.

Девојачка раденичка школа ће касније променити назив и наставити рад до почетка Првог светског рата под именом Раденичка школа Пиротске подружине, јер је бригу о школовању женске деце у Пироту преузела Под-

¹ Основна школа Свети Сава Пирот, др Илија Николић, Ручни рад, Пирот 2001, стр. 170.

² Душан Ћирић, Пирот-досељеници 1878-1941, рукопис, свеска 15, Музеј Понишавља Пирот.

³ 120 година од трговачко-занатлијске до техничке школе, Пирот 1998, на стр. 79-80 налази се фотокопија ручно писаних Правила Рајне Митићеве која садрже 8 чланова, преузетих из докумената која се налазе у Архиву Србије.

⁴ 120 година..., нав. дело, стр. 79-80.

ружница женског друштва које је постојало у оквиру Београдског женског друштва.

Године 1907. на предлог групе виђенијих грађана у Пироту почиње да ради Приватна женска гимназија Петра Живковића⁵. Ова Гимназија је радила до 1913. године када је прикључена државној Гимназији. У оквиру наставног програма био је заступљен и женски рад који је предавала Босилка Мајзнер. Током 1908. године Женској гимназији је додељена учитељица Основне школе Даринка Милетић да предаје женски ручни рад. Овакав начин помагања Женској гимназији је настављен 1910–1912. године, када је из Више женске школе у Крагујевцу дошла Љубица Стевановић, учитељица женског ручног рада, која је исти предмет предавала у Крагујевцу и Пироту.

Од 1919. до 1941. године у Пироту је постојала Женска занатска школа која је у оквиру стручног образовања имала и часове белог веза⁶, а стручна учитељица је била Зорка Јовановић, која је завршила Раденичку школу у Пироту и курс кројења и шивења у Београду пре 1914. године. Учитељица је поседовала каталог са шемама за вез, са детаљима исцртаним на милиметарском папиру. Детаљи су се преносили на платно и склапали у веће или жељене целине. Двадесетих година XX века почињу да везу куварице, миље, тишлајфере, чешљаре, четкаре итд. Ову школу је у преподневним часовима похађала и Анка Мишић из Пирота око 1920. године, док је у поподневним сатима радила у модном салону своје учитељице Зорке Јовановић.⁷ На крају школске године одржавале су се изложбе ученичких ручних радова на којима су присуствовали и изасланици Министарстава, па тако у извештају Љубомира Јоцића, управитеља Опште занатске школе из 1924/25. године стоји да је изложба ручних радова и рубља и одеће лепа и естетски урађена, а радови чисти и прецизни.⁸

У периоду између два светска рата повремено су организовани курсеви односно течајеви веза како у самом граду тако и по селима. Домаћички течајеви су представљали посебне школе за сеоске девојке, а један такав течај је организован за жене до тридесете године у селу Сопоту 1932. године⁹, као и у селима Великој Лукањи и Завоју 1933/34. године,¹⁰ где се међу многобројним предметима из области домаћинства предавао ручни рад. На крају школске године односно завршетка течаја прављене су изложбе ручних радова.

⁵ Новица Живковић, Приватна женска гимназија у Пироту, Пиротски зборник 14, Пирот 1986.

⁶ 120 година од трговачко-занатлијске до техничке школе, Пирот 1998.

⁷ Испитаници Биљани Влатковић Анка Мишић је била мајка, која јој је причала да је захваљујући својој учитељици Зорки Јовановић себи израдила невестинске дарове од белог и плавог веза.

⁸ 120 година..., нав. дело, стр. 127.

⁹ Снежана Бранковић, Сопот, Београд 1997, стр. 193.

¹⁰ Иван В. Тошић, Школа у Великој Лукањи 1840-1988, Пирот 2004, стр. 155.

Прецизну појаву израђивања куварица у пиротском крају није могуће одредити, али зато можемо историјски пратити часове и течајеве женског ручног рада на којима се учио вез у оквиру школовања девојчица. Према најстаријој израђеној куварици и сећању испитаница можемо претпоставити да се с изразом куварица у Пироту почело негде половином друге деценије XX века, а њена израда је распрострањена 1923. године после венчања краљевског пара Марије и Александра и рођења њиховог првог сина Петра. Куварице су израђиване најпре само на часовима ручног рада, а онда се то знање преносило и ван наставе на друге девојчице, да би их девојке већ тридесетих година израђивале као обавезан део девојачке спреме а младе домаћице као неизоставан део свог кухињског ентеријера.

На фотографијама из 1930. године видимо ученице на часу ручног рада и девојке које су похађале течај веза у Пироту како везу на белом платну, као и изложбу ученичких радова на којима се између многобројних радова уочавају и куварице. Поставља се питање одакле на часовима и течајевима израда куварица? Један од одговора јесте – претходно наведена имена учитељица женског ручног рада које су се школовале у Београду, Јагодини, Крагујевцу, Смедереву и другим местима или су удајом биле везане за северне крајеве – Војводину, су одатле доносиле шаблоне од папира и материјал за труковање. Други начин – пиротски трговци који су путовали у Аустроугарску, касније и Краљевину СХС и обилазили градове и вашаре и тамо наилазили на специјализоване радионице (Ердевик, Сента, Бачка Паланка, Загреб) за штампање шаблона и платна. Тако је на пример тридесетих година XX века часовничар Божидар Мишић ишао по робу у Загреб и одатле у Пирот доносио тамошње женске часописе са ручним радовима својој породици.¹¹

Почетком XX века у Србији се појавио часопис – илустровани лист за ручни рад „Српска везиља“ чији је власник Милан П. Павловић из Вршца примао претплате из свих крајева Србије.¹² Омиљен часопис градских жена у Пироту половином XX века био је „Жена данас“ у којем су се налазиле и шеме за ручни рад.

¹¹ Испитаници Биљани Влатковић је Божидар Мишић био отац.

¹² Милан П. Павловић је био власник Црчачко-везилачког завода у Вршцу основаног 1896. год., а издавање часописа „Српска везиља“ је покренуо 1903. год. који је излазио једном месечно. Милан П. Павловић се сматра за некрунисаног краља српског веза, Милена Витковић Жикић, Уметнички вез у Србији 1804-1904, Београд 1994, стр. 70; Љиљана Трифуновић, Каталожка обрада колекције дозидница Етнолошког одељења Музеја Војводине, Рад музеја Војводине 46, Нови Сад 2004, стр. 232.

Израда куварица

Имајући у виду претходна истраживања која су се бавила овом тематиком, куварице су се најпре појавиле у Војводини, а стигле су из Немачке и Холандије преко Аустрије и Мађарске путем модних журнала и албума за ручни рад¹³, а одатле су се шириле у друге крајеве. Особе које су се бавиле набавком отисака и шема или су исцртавале и преносиле „мапе“ и мустре из журнала и албума на текстилну подлогу су трукери. Најстарији начин преношења мустре на платно је преко дрвених калупа у које су укуцани листови танког лима у виду мотива који се тражио. Затим се калуп притискао на подлогу која је била посута прахом. Овакав начин преношења мотива на платно називан је *труковање* што представља искварен изговор од немачке речи „drucken“¹⁴ који значи штампати или „vordrucken“¹⁵ правити отисак, узорак. Војвођански трукери су своје узорке набављали у Пешти и Бечу, а после Првог светског рата и у Београду¹⁶. Касније је коришћена специјална машина за умножавање шаблона за вез којом су прављене рупице на папиру, коју је конструисао већ поменути Милан П. Павловић из Вршца¹⁷.

Најважнија особа која је обележила целокупно постојање израђивања куварица и пратећих текстилија у Пироту и околини јесте Христина Мартић, познатија као Тинка трукерка. Тинка је своју трукерску радњу имала у центру града у некадашњој улици Кнеза Михаила – пиротском корзоу, данашњој Драгошевој, на чијем се месту данас налази Дом културе. Тинка је труковала „мустре“ на претходно одмереном парчету белог памучног платна, шифона или америкена, преко шема од паус папира са рупицама. Шема се постављала на платно и с горње стране прскала плавим прахом који је пролазио кроз рупице и тако остављао траг на платну. Да се не би отисак избрисао прскао се шпиритусом. Трукерка је према жељи везиље или наручиоца одмеравала платно, затим је „вадила“ - одмеравала димензије за куварицу, а од осталог платна исецала тишлајфере, подметаче, чешљаре, шибицаре и друго, правећи на тај начин целе комплете. Начин труковања је исти за све тканине, варијације се јављају само код шема, тако што се више шема уклапају у једну, чинећи тако једну целину према жељи везиље. На-

¹³ Јованка Дражић, Куварице из етнографске збирке Музеја Срема, Зборник Музеја Срема 2, Сремска Митровица 1996; Љиљана Трифуновић, Каталошка обрада колекције дозидница Етнолошког одељења Музеја Војводине, Рад Музеја Војводине 46, Нови Сад 2004; Наташа Николић, Куварице из збирке Етнолошког одељења Народног музеја Крагујевац, Крагујевац 2006.

¹⁴ Катарина Новаковић, Одлике народног веза у Војводини, Рад војвођанских музеја 46, Нови Сад 2004, стр. 154.

¹⁵ Јованка Дражић, нав. дело, стр. 144.

¹⁶ Катарина Новаковић, нав. дело, стр. 155.

¹⁷ Љиљана Трифуновић, нав. дело, стр. 232, Наташа Николић, Куварице из Збирке Етнолошког одељења Народног музеја Крагујевац, Крагујевац 2006.

равно да је квалитет израде куварица и број пратећих текстилија зависило од жеље и смисла везиље да обогати и улепша кухињски простор.

Једном отрукована и извезена куварица даље је умножавана на различите начине. Осим труковањем, мустре су се на платно преносиле прецртавањем преко индига или су се неки једноставнији мотиви цртали слободном руком и комбиновали у неку већу жељену целину. Прецртавање мотива на платно с другог већ извезеног платна изводило се помоћу алуминијумске кашике којом се трљала коса¹⁸. Тако замашћена кашика се више пута превлачила преко платна на којем се исцртавао мотив. Приликом веза дешавало се да се неки део отиска избрише па се онда приступало поновном пресликавању уз помоћ кашике. У овом процесу умножавања долази до губитка првобитних форми и до „рурализовања“ мотива.¹⁹ И овај начин пресликавања је омогућавао комбиновање детаља с више извезених куварица.

Често су настајале грешке код исцртавања или прецртавања мотива, у виду несразмерних руку и ногу у односу на тело, што је код неких посматрача изазивало смех или сажаљење²⁰. Затим су се јављале граматичке и правописне грешке у исцртавању и преписивању текстова (*Ако лубиш љуби срејино, Ако лажеш лажи сјрејино*), када су се латинична слова преводила у ћирилицу, као и мешање ијекавског и екавског наречја (*Свакој дана, сваке ноћи на ше мислим хоћеш доћи, Да ти кажем: љубав моја, увијек бишће само твоја.*), као и недоследност између цртежа и текста који иде уз њега. Овакве грешке настају због незнања или ниског степена образовања везиље. Грешке су можда прављене и с разлогом, а то је жеља појединих везиља за оригиналношћу и духовитошћу која је изазивала весело расположење укућана и гостију.

Негде шездесетих година XX века уместо везених употребљавају се готове штампане куварице „штампанице“, израђене на правоугаоном шифонском платну у једној или више боја с исписаним текстом. Овакве штампанице су се продавале на зеленој пијаци и вашару. С осавремењавањем кухиње, увођењем електричних апарата и побољшањем стандарда, на куварице се гледа с омаловажавањем, изазивају подсмех сматрајући их за деградацију народне уметности. Од достигнутог врхунца половином XX века губе своју популарност наредне деценије, да би их из градских кућа седамдесетих година потпуно истиснуле гобленски радови.

Куварице су жене везле на памучном платну, шифону и америкену. Ова платна су набављана у радњама које су трговале текстилном робом, доношене су из других градова или с вашара, али су најчешће купована у трукерској радњи Христине Мартић. Сем што је труковала жељене мотиве, продавала

¹⁸ На овакав начин су сеоске и сиромашне градске девојке долазиле до шема за вез.

¹⁹ Катарина Новаковић, нав. дело, стр. 155.

²⁰ Код испитаника Томислава Панајотовића из Пирота, једна куварица с мотивом пилића, детета и мајке, чија је једна нога била лоше извезена (гледајући ногу спреда, завршена је у виду троугла и била је дужа од друге ноге), је 50-их година XX века, док је био дете изазивала сажаљење, јер му је мајка са платна „личила на инвалида“.

је и већ отруковане текстилије, по већ стандардним шемама или их је она уклапала према својој жељи. У њеној радњи се набављао и памучни конац, плаве и црвене боје, а наручивао се и код путујућих трговаца који су с рекламирањем албума за вез, давали сугестије око комбиновања орнамената, везилачкој техници, боји конца и квалитету платна.

Мотиви и симболика

Јелица Беловић-Бернадзиковска је почетком XX века установила и данас важећу поделу на две основне везилачке технике: вез бројем и вез по писму.²¹ Вез бројем или вез по жици је старија техника јер је настала из ткачких техника код којих се стварање шаре и орнамената добијало бројањем жица основе ткања. У везове бројем спада вез покрстица „крстићи“, веома популаран вез још од средњег века, а нарочито у XVIII и XIX веку. Осим што су се покрстице везле бројањем жица, радиле су се и на исцртаном платну. Покрстицама је везен и основни мотив на текстилијама. Мотиви за вез покрстицама су обично геометријски и биљни, јер су лакши за бројање и уклапање. Вез по писму се изводи по цртежу, слободнији је и једноставнији за извођење и у зависности од самог цртежа пружа могућност „сликања иглом“²², односно потребно је да се само иглом и концем, без неког посебног везилачког умећа, прате већ исцртане линије на платну. У везове по писму спадају бодови за иглу или прави бод, бод обамета, ланчани бод, бод чворића, равани бод и бод за попуњавање или пуни вез. Бод за иглу или прави бод је још познат и као бод траве²³ и њиме се добија цртеж на платну. Бод обамета се користи за обрађивање ивица, било да су оне равне, када се користи ређи обамет или су у виду полукружних цакни, када се користи гушћи обамет. Равним бодом и бодом за попуњавање везу се исписани текстови-слова или се користе за истицање појединих делова орнамената, као што су разни цветићи. Ови бодови се везу једнобојним или мелираним концем. Ланчани бод и бод чворића у изради куварица се ретко користе, осим када се жели да се нагласи део неког орнаmenta, а користе их само спретније везиље. Везло се из руке или на раму правоугаоног или кружног облика-ђерђефу.

Спој слике и писма на текстилним рукотворинама познат је још од средњег века. Цветни мотиви и осећање угодне атмосфере с акцентом на лику мајке или жене задубљене у свој посао, одлика је барокног XVIII века у Холандији. Топлина породице истиче се у бидермајеру преко декорације зидова. Почетком XX века на западу масовно улазе у употребу везена плат-

²¹ Милена Витковић Жикић, нав. дело, стр. 75.

²² Милена Витковић Жикић, нав. дело, стр. 92.

²³ Милена Витковић Жикић, нав. дело, стр. 92.

на која коментаришу социјални, економски и друштвени живот. Жанровске сцене идиличног живота које су преношене на шаблоне од папира дело су „мајстора“ из Холандије, Немачке и Аустрије.²⁴ Почетком XX века забележено је 12 врста „холандских мотива“ на којима је приказан сеоски живот с травом, цвећем и домаћим животињама, мотиви кухињског простора са шпоретом, шерпама и домаћицом-куварицом као и мотиви с предметима за хигијену уз које је обично ишао поучни текст.²⁵

Доласком куварица на наше просторе, пре свега мислим на Војводину јер се одатле израда ширила и у друге крајеве, у формирање орнамената који су потекли са запада, осим близине оријенталне уметности, имала је и народна домаћа уметност. Због тога су орнаменти прилагођени потребама и жељама наших домаћица. Основни мотиви најчешће се преузимају из природе, односно биљног света, док се задржавају мотиви шпорета с посудама из којих излази пара, уредно обучена и чиста домаћица-куварица, као и прибор за хигијену. Различити облици цветних и листоликних лозица, поновљених у непрекидном низу, посебно уз ивице платна, настали су из цветова реалистичког изгледа. Тако су од карактеристичних барокних мотива руже, каранфила, лала и срца узимане само основне линије, које су обogaћене маштом везиље претваране у стилизоване цветне гране.

Романтичарски расположени истраживачи народних везова, Савка Суботић и Јелица Белић-Бернадзиковска су закључиле да српска народна орнаментика има симболичан значај,²⁶ представљајући кроз те симболе осећања, надања и стрепње везиље. Па је тако ружа-девојка, ружа у бокалу-млада жена, јелен-младић, орао-краљ или велики јунак, лабуд-краљица или велика госпођа, пловка-путник, чешаљ-чистоћа, гуска-гласник и тако даље.²⁷

Већ самим одабиром мотива као и њиховим комбиновањем везиља је одређивала где ће стајати куварица, на зиду изнад шпорета, стола, умивалика или кревета. На куварицама које су стајале изнад шпорета комбиновани су антропоморфни (људске фигуре) са вегетабилним мотивима, али је ипак централно место дато шпорету на којем су посуде из којих излази пара и домаћици која стоји поред шпорета или стола у чистом и лепо сређеном кухињском амбијенту који је уоквирен цветним и геометријским орнаментом. Текст на оваквим куварицама је исписан у један, два или три реда, праволинијски или полукружно, изнад и/или испод цртежа, и осим што истиче куваричино умеће и уредност и чистоћу кухиње, велича дом као место мира и среће, хармоничан однос између парова (*Сиремилисмо јело и њића Досџа Ујосџићемо свакој Милој јосџа; Као ови јолубови шџо се љубе вечно Ми ћемо се волеџи и живеџи срећно.*). Текстови често могу бити и шаљиве природе (*Куварица шџо је млађа, Вечера је одма слађа; Госџи наши моју*

²⁴ Љиљана Трифуновић, нав. дело, стр. 232.

²⁵ Љиљана Трифуновић, нав. дело, стр. 232.

²⁶ Милена Витковић-Жикић, нав. дело, стр. 92.

²⁷ Милена Витковић-Жикић, нав. дело, стр. 92.

свакој часа доћи зашо ме њољуби ња ћу њи њомоћи; Најмилијеј њосѡа ѡри дана је досѡа).

Омиљен мотив на куварицама јесу представе деце која се играју или помажу у кухињи. Овакве куварице имају педагошку улогу у одрастању деце, јер уче децу основним правилима понашања у породици и друштву (*Наша деца, наша радосѡи нека знаду ѡѡа је младосѡи; Свако се радује нечему, А деца се радују шећеру*). Деца су лепо и складно обучена, најчешће су то холандске ношње, док су на једној куварици приказани јунаци бајке, Ивица и Марица. На овим куварицама текст није обавезан и осим изнад шпорета могле су да буду окачене на зид изнад стола.

Куварице на којима су приказани лавор и бокал или четкарке и чешљаре на којима је везен прибор за хигијену, стајале су изнад умиваоника и имале су саветодавне поруке о одржавању хигијене (*Свежа вода добро ѡрија, Умисе ѡи ѡа ћу и ја; Свежа вода је здравље*). Ове куварице могу бити и без текста.

На куварице које су стајале изнад кревета везени су портрети краљевске породице, Марије и Александра Карађорђевића после њиховог венчања 1922. године, а нарочито после рођења односно крштења њиховог првог сина Петра 1923 године. Овакве куварице су израђиване на часовима ручног рада и у домаћој радиности и после убиства Александра Карађорђевића 1934. године. Један од разлога зашто су израђиване куварице са ликовима краљевске породице јесте њихова омиљеност у народу, односно популарност краљице Марије, чија је главна преокупација била породица. Велики део свог хуманитарног рада је посветила деци, коју је обожавала и старим и изнемоглим људима. Њена племенитост и осећајност биле су пресудне на њен став да људима у невољи треба помоћи. На терену је пронађена и куварица с ликом црногорског краља Николе, чију је шему за труковање вероватно израдио Вршчанин Милан П. Павловић.

Куварице са ликовима светаца у пиротском крају нису пронађене, што не значи да нису израђиване, али зато има куварица с представама анђела с порукама којима се захваљује Богу на добром ручку и добром животу (*Боѡ ше донео!; Хвала Теби Боже Ручаѡи се може!*).

Класификација куварица

Прву класификацију куварица и уопште везених слика с текстовима, на осам група, која се налази у каталогу изложбе „Везене поруке на куварицама и пешкирима“ из Градишћа коју је организовао Земаљски музеј у Ајзеншта-

ту (Аустрија)²⁸, прихватила је колегиница Јованка Дражић из Музеја Срема и применила на своју колекцију од 25 куварица²⁹. Сматрајући ову поделу преопширном, Љиљана Трифуновић је колекцију од 89 куварица колико их има у Музеју Војводине, поделила у 7 група.³⁰ Нову поделу на кухињске, љубавне, хигијенске, патриотске, религиозне, сеоске и шаљиве извршила је Наташа Николић из Народног музеја у Крагујевцу распоредивши тако збирку од 31 платна.

Колекцију од 32 куварице, о којима је овде реч, од чега је 7 музејских, а остало је пронађено на терену, поделила сам у следеће групе: хигијенске, патриотске, религиозне, породичне, кухињске, љубавне и дечје. У оквиру кухињских и љубавних издвојила бих подгрупу кухињско-љубавних куварица, јер се налазе негде између и не одговарају у потпуности наведеним групама. Такође сматрам да не треба посебно издвојити групу шаљивих куварица, јер текст не треба да одређује припадност куварице некој групи, већ их мотив сврстава, а шаљивих порука има и на осталим куварицама, осим на куварицама с религијским и патриотским садржајем:

- љубавне (кат. број 6, 13, 14, 22, 25)
- љубавно-кухињске (кат. број 5, 7, 39)
- кухињске (кат. број 1, 10, 12, 16, 17, 20, 21, 23, 26, 29)
- хигијенске (кат. број 2, 18, 24, 32)
- породичне (кат. број 4)
- религијске (кат. број 11, 38)– патриотске (кат. број 15, 40)
- дечје (кат. број 19, 27, 28, 30, 31)

Према овом груписању куварица видимо да су у пиротском крају највише заступљене кухињске, љубавне и дечје, као и хигијенске, које су истичале жену као домаћицу и чист и уређен кухињски простор. С текстом или без њега и различитих мотива и орнамената, куварица је имала саветодавну и педагошку улогу у породици.

Питамо се да ли су куварице настале: као мода једног времена, потреба да се истакне основна ћелија друштва – породица, или тежња за благостањем како у породици тако и у друштву? Вероватно је њихова израда кренула као мода тога времена, прихваћена од широких народних маса, па се преко истицања кухиње као породичног окупљања јавила као потреба, да би се преко њих одвојили од стварности и маштали о неком бољем времену.

²⁸ Љиљана Трифуновић, нав. дело, стр. 233; Јованка Дражић, нав. дело, стр. 147.

²⁹ Куварице су подељене на: Опште; Религија; Кућа и домовина; Љубав, брак, заједништво; Клишеи у подели брачних улога; Кување, вођење домаћинства, хигијена; Животне поуке; Родитељска љубав.

³⁰ Ова подела садржи следеће групе: породичне, љубавне, хигијенске, патриотске, шаљиве, религиозне и опште.

* * *

Куварице су још много раније изгубиле корак с временом и нестале из кухињских простора и живота. Данас се ретко срећу на терену. Изгубиле су своју основну функцију, заштитну и естетску, и много пута су послужиле другим наменама. Чувају их оне особе које се са сетом сећају неких других времена и код којих буде успомене на кухиње из којих се ширио мирис недељног ручка или укусних маминих и бакиних колача. Савремени трендови у оквиру уређења ентеријера користе поједине елементе традиционалног веза, па и куварица. Иако с данашњег гледишта куварице не представљају неко везилачко умеће, желимо да путем разних музејских презентација наведемо нове генерације да виде чежњу заљубљених и духовите опаске и бар мало осете тај мирис кухиње.

Литература

- Снежана Бранковић, Сопот, Београд 1997.
 Милена Витковић Жикић, Уметнички вез у Србији 1804–1904, Београд 1994.
 Јованка Дражић, Куварице из етнографске збирке Музеја Срема, Зборник Музеја Срема 2, Сремска Митровица 1996.
 Новица Живковић, Приватна женска гимназија у Пироту, Пиротски зборник 14, Пирот 1986.
 Дејан Николић, Српске краљице и царице, Деспотовац 1998.
 Основна школа Свети Сава Пирот 1825–2000, др Илија Николић, Ручни рад, Пирот 2001.
 Наташа Николић, Куварице из збирке Етнолошког одељења Народног музеја Крагујевац, Крагујевац 2006.
 Катарина Новаковић, Одлике народног веза у Војводини, Рад војвођанских музеја 46, Нови Сад 2004.
 Персида Томић, Навезени стихови, ГЕМ 28–29, Београд 1965/66.
 Иван В. Тошић, Школа у Великој Лукањи 1840–1988, Пирот 2004.
 Љиљана Трифуновић, Каталожка обрада колекције дозидница Етнолошког одељења Музеја Војводине, Рад Музеја Војводине 46, Нови Сад 2004.
 Душан Тирић, Пирот-досељеници 1878–1941, рукопис, свеска 15, Музеј Понишавља Пирот.
 120 година од трговачко-занатлијске до техничке школе, Пирот 1998.
 Пиротска Гимназија 1879–1979, Пирот 1979.

Казивачи – информатори

Биљана Влатковић, 76 год.
 Даринка Ђорђевић, 55 год.
 Катарина Митић, 75 год.
 Радмила Савић, 50 год.
 Розика Спасић, 60 год.
 Томислав Г. Панајотовић, 67 год.
 Перса Васић, 80 год.
 Љиљана Панчић

Каталог*Па̀ирио̀йске куварице*

1. Кат. број 15

Платно-бели америкен;
 Конац-памучни плаве, маслинастозелене и светложуте боје и мелирани
 „фантазија“ црвене и љубичасте боје;
 Вез-бод за иглу, прутачки и бод за попуњавање, покрстица
 Висила на зиду изнад кревета
 Израдила мајка Слађе Рутаљ из Пирота око 1937. год.
 Димензије 82 x 48 cm
 Опис: на средини правоугаоног платна су два медаљона с ликовима краљевског пара Марије, с леве и Александра, с десне стране. Уз горњу ивицу, између медаљона је краљевска круна. Лево и десно од медаљона је по један орао раширених крила. Испод краљевског пара су три медаљона с ликовима деце, Петра у средини и Томислава и Андрије, лево и десно. Централни мотив окружује цветна лоза. Дуж повијених ивица је фриз од покрстица. У угловима остаци рђе од металних закивака.
 Текст- ћириличним писаним словима у два реда
 „*Живела*
Краљевска йородица.“

2. Кат. број 40

Платно-памучни шифон
 Конац-памучни загасито црвене и црне боје
 Вез-бод за иглу, ланчанац, пуни вез, покрстица
 Висила на зиду изнад кревета
 Из заоставштине Јованке Хаџи Миновић, око 1926. год.

Откупљено 2005. год., инв. број Е-2767

Димензије 80 x 54 cm

Опис: представљена је краљевска породица Карађорђевић. Лево је краљица Марија у седећем ставу, с богатим накитом на грудима и препознатљивом дијадемом на глави. Десно је краљ Александар у стојећем ставу у војничкој униформи с медаљама на грудима и сабљом за појасом. Између родитеља је дечак – њихов син Петар. Иза краља је представљена црква. Ивице куварице су порубљене и подвијене покрстицама. Очи краљевске породице, краљеви бркови и украси на краљичиној дијадеми су наглашени црним концем. У угловима платна петељке за причвршћивање куварице за зид.

Библиографија: Сашка Велкова, Грађански дух Пирота – Ранђел и Хаџи Јованка Миновић, Музеј Понишавља Пирот, 2005. год.

Религијске куварице

3. Кат. број 11

Платно-памучни шифон

Конац-плави памучни

Вез-бод за иглу, прутачки бод, ланчанац, обамет

Израдила Анка Мишић почетком 20-их година XX века

Димензије 85 x 54 cm

Опис; на средини платна су два анђела, а између је букет од три руже. Изнад централног мотива је текст писан ћирилицом „*Бої ше doneo!*“, ког уоквирује трака с по једном ружом у угловима. Ивице су у полукружним цакнама обрађене обаметом.

4. Кат. број 38

Платно-шифон

Конац-плави памучни

Вез-бод за иглу, прутачки, покрстица

Висила на зиду изнад шпорета; сада стоји у кухињи Даринке Ђорђевић

Израдила Манић Божана око 1936. год.

Платно труковала Тинка трукерка

Димензије x cm

Опис: на средини платна је представљен трпезаријски сто. Лево и десно су девојчица и дечак који се моле у стојећем ставу. Отац је у средини, док мајка прилази столу носећи у рукама хлеб. Испод стола је пас који спава. Сто је прекривен везеним столњаком с богато постављеним прибором за јело. Ивице су подвијене и порубљене покрстицом. Испод и изнад мотива је израђен текст ћириличним писаним словима.

„*Хвала Теби Боже
Ручајши се може!*“

Хиџијенске куварице

5. Кат. број 32

Платно-бели шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглу, прутачки, покрстица

Висила на зиду изнад умиваоника

Израдила Манић Божана 30-их година XX века.

Димензије 79 x 49 cm

Опис: на средини платна су извезени лавор и бокал у њему. Уз горњу и обе бочне стране је цветни фриз од покрстица. Ивице платна су подвијене и порубљене покрстицама.

6. Кат. број 18

Платно- америкен

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглу, прутачки вез

Висила на зиду изнад умиваоника

Израђена половином XX века, Удружење „Грлица“

Димензије 79 x 49 cm

Опис: на средини платна је лавор и бокал у њему рустичног изгледа. На ивице лавора лево и десно слеће по један голуб. У угловима је по један цветић. Ивице су подвијене и порубљене покрстицом. На куварици се на бочним странама виде трагови труковања у виду полукружних цакни. Текст је изнад и испод мотива израђен ћиричним писаним словима „*Свежа вода добро њија,*
Умисе њи ња ћу и ја.“

7. Кат. број 2

Платно-памучни шифон

Конац-плави памучни

Вез-бод за иглу, прутачки и покрстица

Висила на зиду изнад умиваоника

Израдила Слободанка Ђелић 30-их година XX века.

Димензије 81 x 53 cm

Поклон Музеју 2006. год.

Опис: на средини платна је лавор и бокал у њему. Бокал је украшен цветићима. Уз горњу и обе бочне стране је цветни фриз и геометријски оквир од покрстица. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама.

Текст је изнад мотива израђен ћиричним писаним словима у једном реду:

„*Свежа Вода је здравље.*“

8. Кат. број 24

Платно-шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглу, покрстица

Висила на зиду изнад умиваоника

Израђена половином XX века, Удружење „Грлица“

Димензије 72 x 60 cm

Опис: на средини је покрстицама извезен лавор и бокал у њему. С горње и обе бочне стране је цветни фриз такође од покрстица, а у горњим угловима је по један цвет у медаљону. Куварица је подвијена и порубљена покрстицама. На средини платна виде се трагови пресликавања од индига.

Љубавне куварице

9. Кат. број 6

Платно-индустријски шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглум, прутачки и покрстица

Купљено на вашару у Пироту

Израђена за стављање на зид изнад шпорета

Израдила Радмила Савић 1965. год.

Поклон Музеју 2006. год., инв. број Е-2977

Димензије 74 x 57 cm

Опис: на средини је медаљон с љубавним паром. Лево и десно је по један цвет с мрежом. Доња ивица није порубљена, док су остале подвијене и порубљене покрстицама. Испод веза се виде трагови пресликавања. Текст је изнад и испод мотива израђен ћиричним писаним словима:
*„Ако лубиш љуби срејно
 Ако лажеш лажи сирејно“*

10. Кат. број 13

Платно-шифон

Конац-плави памучни

Вез-бод за иглу, прутачки бод, покрстице

Висила на зиду изнад шпорета

Израдила Слободанка Поповић између два светска рата

Димензије 78 x 52 cm

Опис: на средини платна је медаљон у којем је заљубљени пар. Лево и десно је мрежа и букет цвећа. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама. Текст је израђен латиничним писаним словима изнад и испод мотива:
*„Ако се љубис љуби сретно
 Ако, лazes lazy спретно.“*

11. Кат. број 14

Платно-шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглу, прутачки и обамет

Висила на зиду изнад стола у кухињи

Израдила мајка Слађе Рутаљ из Пирота после Другог светског рата

Димензије 80 x 52 цм

Опис: на средини је заљубљени пар који у рукама држи по једног голуба.

Лево и десно је дрвеће у чијем подножју су ситни цветићи. Ивице платна су завршене полукружним цакнама обрађене обаметом.

Текст је израђен у два реда испод мотива ћириличним писаним словима:

*„Као ови љубови шћо се љубе вечно
Ми ћемо се волећи и живећи срећно“*

12. Кат. број 22

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки и покрстица

Висила на зиду изнад шпорета

Израђена између два светска рата, Удружење „Грлица“

Димензије 71 x 58 цм

Опис: на средини платна је усамљена девојка која чита писмо. Уз горњу и обе бочне стране је цветни венац, с машнама у угловима. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама. Петље од конца на угловима.

Текст се налази изнад и испод мотива и израђен је ћириличним писаним словима

*„Слајке Речи-шћо ми Драћи ѿше
Да Ме Љуби и никоја више!“*

13. Кат. број 25

Платно-танки шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, покрстица

Висила на зиду изнад шпорета

Израђено између два светска рата, Удружење „Грлица“

Димензије 74 x 51 цм

Опис: на средини је заљубљени пар, лево и десно по једна велика ружа с пупољком. Ивице подвијене и порубљене покрстицама. Платно је поцепано па ушивено на два места.

Текст је испод мотива израђен у два реда ћириличним писаним словима:

*„Свакој дана, сваке ноћи. најте мислим хоћеш доћи,
Да ти кажем: љубав моја, увијек биће само твоја.“*

Љубавно-кухињске куварице

14. Кат. број 5

Платно-танки шифон

Конац-памучни плаве и црвене боје

Вез-бод за иглу, прутачки и покрстица

Израђена за стављање на зид изнад шпорета

Израдила Радмила Савић 1965. год.

Нацртано платно купљено на вашару у Пироту

Поклон Музеју 2006. год., инв. број Е-2976

Димензије 75 x 51 cm

Опис: на куварици је приказан мушкарац који седи на столици и меље кафу и жена која стоји испред стола и припрема јело. Иза жене је шпорет на којем су шерпе. Лево је урамљена слика, десно зидни сат. Мотив уоквирује права линија са по једним цветом у угловима. Платно је подвијено и порубљено покрстицама.

Текст је испод мотива израђен ћириличним писаним словима у једном реду:

„Најмилијејі іосіа іри дана је гостіа.“

15. Кат. број 7

Платно-танки шифон

Конац-црвени памучни

Вез-бод за иглу, прутачки, покрстица

Израђена за стављање на зид изнад шпорета

Израдила Радмила Савић 1965. год.

Нацртано платно купљено на вашару у Пироту

Поклон Музеју 2006. год., инв. број Е-2978

Димензије 72 x 49 cm

Опис: у доњем делу су извезени шпорет са шерпама и жена која стоји уз шпорет и меша јело. До ње је мушкарац у оделу и жена у цветној хаљини који држе послужавник с платном. У горњим угловима је по један букетић цвећа. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама. Виде се трагови индига. Текст је испод мотива израђен ћириличним писаним словима у једном реду:

„Госііі наши моіу свакоі часа доћи заііо ме ііољуби іа ћу ііі ііомоћі.“

16. Кат. број 39

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки и покрстица

Висила на зиду изнад шпорета

Израдила Милица Станковић као девојчица 1940. године у селу Рудињу

Откупљено 1998. год., инв. број Е-1169

Димензије 90 x 58 cm

Опис: на средини приказан је мушкарац који жени везује кецељу. Лево од њих је девојка која спрема јело уз шпорет, а десно је пролаз за дневну собу. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама. Углови оштећени од рђе и дуготрајног стајања на зиду.

Текст је изнад мотива у два реда израђен ћириличним писаним словима:

„Жена која кухај зна

Мушка срца осваја“

Кухињске куварице

17. Кат. број 1

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки и обамет

Висила на зиду изнад шпорета

Израдила Катарина Митић после Другог светског рата

Труковано код Тинке трукерке

Димензије 78 x 53 cm

Опис: централни мотив је шпорет на којем се налазе чајник и шерпе из којих излази пара. Лево је мушкарац у холандској ношњи који носи бокал и послужавник с чашама. Уз шпорет је жена која чита рецепте, а иза ње се прикрада оџачар у холандским клонпама, који кришом узима колаче. Ивице су порубљене машински и обрађене обаметом.

Текст је изнад и испод мотива израђен ћириличним писаним словима:

„Сиремилисмо јело и њиће Досџа

Ћосџићемо свакої Милої џосџа.“

18. Кат. број 10

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки и обамет

Висила на зиду изнад шпорета

Израдила Биљана Влатковић када се удала почетком 50-их година XX века

Труковано код Тинке трукерке

Димензије 78 x 52 cm

Опис: на средини платна у медаљону су три жене и шпорет. Једна од служавки држи рибу и меша јело, друга држи гуску. Господарица која прети прстом је у хаљини са спуштеним струком. На ивице медаљона с леве и десне стране су трешње и поврће увезано машном. Ивице су у полукружним цакнама обрађене обаметом.

Текст је изнад мотива у једном реду израђен писаним ћириличним словима:

„Чекам данас драјої гостїа, шреба јела сїремїиї гостїа.“

19. Кат. број 12

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки и покрстица

Висила на зиду изнад шпорета

Израђено између два светска рата, Удружење „Грлица“

Димензије 79 x 53 cm

Опис: у горњем левом углу је жена поред шпорета, иза ње је прозор пун саксија с цвећем, а испред мањи букет цвећа. Геометријски фриз с машнама уоквирује мотив у облику слова П. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама.

Текст је у доњем десном делу израђен и распоређен у три реда ћириличним писаним словима:

„Куварица

што је млађа,

Вечера је одма слађа.“

20. Кат. број 16

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки и покрстица

Висила на зиду изнад шпорета

Труковано код Тинке трукерке

Израдила Христина Спасић 30-их година XX века

Димензије 80 x 58 cm

Опис: на средини је приказана богата трпеза која се састоји од рибе, прасеће главе, печене пилетине, хлеба, сифона за сода-воду, црног вина, две чаше и послужавника с воћем. Испод трпезе је цветни фриз који у угловима имитира бели вез. Ивице су подвијене и обрађене покрстицама.

Изнад мотива је текст у два реда израђен ћириличним писаним словима:

„Добро дошли Мили Гостїи

У србији се не йостїи“

21. Кат. број 17

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, покрстица

Висила на зиду изнад кревета

Израдила Слободанка Поповић половином XX века

Димензије 77 x 58 цм

Опис: две жене у кухињи, од којих једна држи оклагију и развлачи тесто, а друга стоји уз шпорет. Између њих је зидни сат с римским бројевима. Лево и десно су по три руже. Ивице су подвијене и порубљене машински, а обрађене покрстицама.

22. Кат. број 20

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки и покрстица

Висила на зиду изнад шпорета

Израђена половином XX века, Удружење „Грлица“

Димензије 78 x 52 цм

Опис: на средини је жена која је кренула према шпорету, на којем се налазе шерпе, с крпом и варјачом у рукама. Иза је сто с бокалом и тањирима, лево и десно су полице, с тацнама, посудом, двома варјачама које висе на једној, а на другој је аван, машина за млевење кафе и шољица. С горње и обе бочне стране мотив уоквирује геометријски рам с квадратићима у угловима. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама.

Текст је испод мотива израђен у два реда ћириличним писаним словима:

*„Чекам данас драгој осџа,
Треба јела сиремии госџа.“*

23. Кат. број 21

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки и покрстица

Висила на зиду изнад шпорета

Израђено између два светска рата, Удружење „Грлица“

Димензије 69 x 57 цм

Опис: у горњем левом углу је жена поред шпорета, иза ње је прозор пун саксија с цвећем, а испред мањи букет цвећа. Геометријски фриз с машнама уоквирује мотив у облику слова П. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама.

Текст је у доњем десном делу израђен и распоређен у три реда ћириличним писаним словима:

*„Куварица
шио је млађа,
Вечера је одма слађа.“*

24. Кат. број 23

Платно-шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглу и покрстица

Висила на зиду изнад шпорета
Израђена половином XX века, Удружење „Грлица“
Димензије 71 x 60 cm

Опис: на средини платна је шпорет на коме се налазе шерпе и лонци из којих избија пара. Жена стоји уз шпорет и придржава један лонац. Мотив је у облику слова П уоквирен ружама и геометријским орнаментом. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама.

25. Кат. број 26

Платно-шифон
Конац-памучни плаве боје
Вез-бод за иглу и покрстица
Висила на зиду изнад шпорета
Израдила Пешић Јула половином XX века, Удружење „Грлица“
Димензије 75 x 48 cm

Опис: на средини платна је шпорет на којем се налазе шерпе и лонци из којих избија пара. Жена стоји уз шпорет и придржава један лонац. Мотив је у облику слова П уоквирен геометријским орнаментом, а у угловима је каранфил с пупољцима. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама.

26. Кат. број 29

Плава штампаница на индустријском шифону
Висила на зиду изнад шпорета
Израђена крајем 60-их година XX века, Удружење „Грлица“
Димензије 81 x 53 cm

Опис: приказана је кухиња са шпоретом на коме се налазе лонац и тигањ. Жена с кецељом и марамом на глави-куварица припрема јело. Друга жена-госпођа улази у кухињу с поклоном. Иза ње је девојчица с лоптом. У другом делу кухиње је сто за припремање хране на којем стоји бокал, шољица с тацном, аван и корпа с воћем. Испред стола девојчица пружа чинију псу. Мотив допуњују две полице с посуђем и зидни сат. Ивице су порубљене машински.

Текст је изнад и испод мотива израђен ћириличним писаним словима:
*„мене мој муж не њреба да моли.
сама му ја скувам оно што воли!“*

Породичне куварице

27. Кат. број 4

Платно-шифон
Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу и покрстица
 Висила на зиду изнад шпорета
 Израдила Радмила Савић, 60-их година XX века
 Поклон Музеју 2006. год., инв број Е-2975
 Димензије 73 x 48 cm

Опис: на средини платна је трпезаријски сто прекривен столњаком уз који лево седи дечак, десно девојчица, а између је мајка која им кутлачом сипа јело. Изнад њих је зидни сат. Мотив у облику слова П уоквирује геометријско-цветни фриз. Куварица је подвијена и порубљена покрстицама. Цртеж је везен на наличју, док се на лицу платна виде трагови пресликавања с индига.

Дечје куварице

28. Кат. број 19

Платно-шифон
 Конац-памучни плаве боје
 Вез-прутачки бод и покрстица
 Висила на зиду изнад шпорета
 Израђена половином XX века, Удружење „Грлица“
 Димензије 78 x 52 cm

Опис: на средини у горњем делу је медаљон у којем су дечак и девојчица. Лево и десно је по једна ружа. Ивице су подвијене и порубљене покрстицама. У угловима су оштећења од рђе.
 Текст је израђен у два реда ћириличним писаним словима:
*„Наша деца наша радоси,
 Нека знаду иша је младоси.“*

29. Кат. број 27

Платно-американ беж боје
 Конац-памучни бордо боје
 Вез-бод за иглу
 Израђена за стављање на зид изнад шпорета
 Израђена после Другог светског рата, Удружење „Грлица“
 Димензије 89 x 64 cm

Опис: на средини је медаљон у којем су две девојчице које припремају колаче и два дечака с куварским капама, од којих један помаже девојчицама, а други меша јело уз шпорет. У доњем делу медаљона су две вазе. Ивице су подвијене и порубљене машински.
 Текст је изнад и испод мотива израђен ћириличним писаним словима:
*„Свако се радује нечему
 А деца се радују шећеру.“*

30. Кат. број 28

Штампаница у боји на шифону

Висила на зиду изнад шпорета

Купљена на вашару у Пироту 60-тих година XX века, Удружење „Грлица“

Димензије 79 x 56 cm

Опис: мотив представљају две девојчице у летњим хаљинама које стављају цвеће у корпицу која се налази између њих. Са горње и обе бочне стране је цветни фриз. Куварица је машински порубљена.

Текст је израђен у два реда испод мотива ћириличним писаним словима:

„Наша геџа

наша радосџи нека знају шџија је младосџи“

31. Кат. број 30

Платно-бело памучно

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, прутачки бод и обамет

Висила на зиду изнад шпорета

Израдила Даринка Ђорђевић као девојка 60-их год. XX века

Димензије 63 x 52 cm

Опис: на средини је девојчица која с колачем (куглофом) у рукама прилази столу. На столу се налазе два чајника, две шољице с тацнама и торта. Уз горњу и доњу ивицу је изломљена линија. С леве и десне стране је по једна ружа а уз горњу и обе бочне стране је геометријски фриз. Ивице су подвијене и ручно профирцане, а затим обрађене обаметом.

32. Кат. број 31

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, пуни вез, обамет

Висила на зиду изнад шпорета

Израдила Манић Божана 30-их година XX века

Труковано код Тинке трукерке

Димензије 79 x 58 cm

Опис: на средини су дечак и девојчица, Ивица и Марица, у холандским ношњама. У облику слова П их уоквирује цветни фриз и мрежа ромбова.

Ивице су машински порубљене и обрађене обаметом.

Остале текстилије*Шибицара*

33. Кат. број 3

Платно-шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-прутачки бод, покрстица и обамет

Висила на зиду изнад шпорета и коришћена за стављање шибица

Израдила Слободанка Ђелић половином XX века

Поклон Музеју 2006. год.

Димензије 14 x 9 цм

Опис: платнена торбица чије су ивице завршене полукружним цакнама.

Горњи део торбице с извезеним стилизованим цветићем. На доњем делу је исти мотив цветића окренут супротно, а изнад је натпис израђен ћириличним писаним словима „шибице“.

Чешкара

34. Кат. број 36

Платно-шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглу, покрстица, обамет

Висила на зиду поред огледала, коришћена за стављање чешљева и четки

Израдила Манић Божана између два светска рата

Димензије 21 x 33 цм

Опис: правоугаона торбица, чији је полукружни горњи део служио за вешање на зид. На доњем делу су извезене две крушке и две јабуке. Уз ивице геометријски украс. Ивице су завршене полукружним цакнама обрађене обаметом.

35. Кат. број 41

Платно-американ

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглу, прутачки бод

Висила на зиду поред огледала

Из заоставштине Јованке Хаџи Миновић

Откупљено 2005. год., инв. број Е-2763

Димензије 21 x 31 цм

Опис: правоугаона торбица уз чије ивице је цик-цак линија. У горњем делу је извезен чешаљ, четка, две лозице и један цветић, а на самој торбици је анђеоло који држи траку на којој ћириличним писаним словима стоји „Добро спавање“ а испод један цветић у доњем левом углу.

Библиографија: Сашка Велкова, Грађански дух Пирота – Ранђел и Хаџи Јованка Миновић, Музеј Понишавља Пирот, 2005. год.

Торбица за новине

36. Кат. број 37

Платно-шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-бод за иглу, прутачки бод, покрстица, обамет

Висила на зиду изнад стола

Израдила Манић Божана између два светска рата

Димензије 34 x 43 cm

Опис: платнена торбица чији је горњи полукружни део украшен цветом и натписом ћириличним штампаним словима „НОВИНЕ“. На самој торбици у раму облика ромба су четири петелке са по две трешње. Ивице су у цакнама обрађене обаметом.

Јасичунице

37. Кат. број 8

Платно-индустријски шифон

Конац-памучни зелене боје

Вез-бод за иглу, покрстице

Израдила Радмила Савић почетком 70-их год. XX века

Поклон Музеју 2006. год., инв. број Е-2979

Димензије 49 x 39 cm

Опис: на средини платна је медаљон у коме су представљени девојка и пас. С леве и с десне стране је по једна гранчица. Платно је необрађено.

38. Кат. број 9

Платно-индустријски шифон

Конац-памучни црвене и љубичасте боје

Вез-бод за иглу

Израдила Радмила Савић почетком 70-их год. XX века

Поклон Музеју 2006. год., инв. број Е-2980

Димензије 47 x 38 cm

Опис: на средини платна је медаљон у којем су представљени беба са звечком у рукама и мачка. Платно је необрађено.

Тишлајфер

39. Кат. број 34

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-бод за иглу, обамет

Израдила Манић Божана између два светска рата

Димензије 89 x 33 цм

Опис: на дугачком правоугаоном платну извезена цветна лоза с осам цвета и по једним венчићем на крајевима краћих страна. Ивице су обрађене обаметом.

Надстиолњак (миље)

40. Кат. број 33

Платно-шифон

Конац-памучни плаве боје

Вез-покрстице, обамет

Израдила Божана Манић између два светска рата

Димензије 70 x 70 цм

Опис: уз ивице квадратног миљеа је цветни фриз. У сваком углу је по један пар девојке и кловна (арлекина). Ивице су у цакнама обрађене обаметом.

Завеса, два комага

41. Кат. број 35

Платно-шифон

Конац-памучни црвене боје

Вез-покрстице

Коришћене за украшавање доњих делова прозора

Израдила Манић Божана између два светска рата

Димензије 112 x 60 цм

Опис: уз доњу и обе бочне стране правоугаоног платна извезена ограда у виду тараба с цветном лозом. Ивице су подвијене и обрађене, а горња је подвијена да би се кроз њу провукла шипка.

Summary

Saska Velkova

SAMPLERS

A sampler is a part of household textiles in both urban and rural communities. It is a rectangular piece of white cloth with embroidered idyllic scenes from daily life. Samplers were originally made by girls in girls' school and later by brides-to-be and married women who wanted to arrange their new homes to their own taste. Those were hung above kitchen-stoves, washbasins, and tables. In addition to their decorative role, samplers had their purpose – to protect the wall from spattering. Various motifs and ornaments were embroidered on dotted cloth in blue and red thread with cross-stitch, satin stitch, or fill stitch. Thus were created whole collections of table linen, doilies, curtains, etc. With or without text, with the most frequent image of a woman beside the stove in the kitchen, samplers had an advisory and pedagogical role in the family. They came into existence reflecting a fashion of a certain period and reached their peak in the mid twentieth century, while today they are just a memory and a part of museum collections.